

Ett balanserat försvar

Svensk Tidskrift har bitt riksdagsman Anders Björck att själv presentera sin skrift "Ett balanserat försvar", som utkom i somras i Folk och Försvars skriftserie "Försvar i nutid" 1974, nr 4. Han har valt några punkter, och först 1972 års försvarsbeslut. Redan regeringsdirektiven till den föregående utredningen förutsatte att politisk enighet ej var nödvändig beträffande försvaret. Resultatet blev så småningom en nedskärning av försvarskrafterna som kan jämföras med vad som hände 1925. Författaren kommer också in på försvarskostnaderna. Han menar att det är närmast ohederligt att jämföra våra med våra grannländers, nämligen då dessa är medlemmar av militärpakter, vilket vi valt att inte vara.

Den säkerhetspolitiska debatten har ofta en tendens att enbart handla om spelet mellan supermakterna. Sällan har detta varit så markerat som nu. Den amerikanske utrikesministern Henry Kissinger är en färgstark förhandlare med förmåga att tilldra sig massmedias intresse. Avspänningstendenserna mellan Sovjet och USA är något som det finns anledning att följa både med glädje och vaksamhet, och utvecklingen förtjänar förvisso att följas med uppmärksamhet.

Under de senaste åren har också producerats åtskilliga kommentarer i svenska massmedia om detta. Man skulle varit glad om bara en ringa del av dessa istället hade ägnats åt vår egen säkerhetspolitiska situation och därmed också utvecklingen av det svenska försvaret. Åtminstone socialdemokratiska debattörer har en tendens att hellre försöka lösa de säkerhetspolitiska världsgåtorna än att offentligt och uppriktigt analysera Sveriges möjligheter att framdeles bibehålla en trovärdig neutralitetspolitik.

Supermakternas säkerhetspolitik kan i större eller mindre utsträckning påverka en småstats situation. Men förvånansvärt ofta är påverkansgraden ringa. De diskussioner, som förts på supermaktsnivå om rustningsbegränsningar vad avser kärnvapen och vapenbärare för dem, berör Sverige mycket litet. Vi har inga sådana vapen och avser ej heller att anskaffa dem. Inte heller är det troligt att dessa vapen primärt kan komma att sätas in mot Sverige. Vi lurar oss själva om vi tror att t ex SALT-förhandlingarna in-

neburit någon avgörande förändring i Sveriges säkerhetspolitiska situation.

När det gäller konventionella vapen är läget omkring oss allvarigare än det någonsin har varit. Sovjetunionen och de övriga WP-staterna förfogar över betydande stridskrafter, och dessa är numerärt överlägsna vad NATO kan mobilisera. Styrkeförhållandena i Europa skall inte närmare belysas här, då detaljerade faktauppgifter ofta har publicerats i pressen. Men noteras skall särskilt att de sovjetiska Östersjö- och Ishavsflottorna undan för undan försetts med betydande landstigningstonnage, avsett att användas i närområdet. Vidare har stora ansträngningar lagts ned inom WP-stridskrafterna på att öka rörligheten.

Är Sverige intressant?

Sedan länge har Östersjöutloppen och Nordkalotten varit strategiskt viktiga områden framför allt för Sovjetunionen. I händelse av krig är det av vikt för Sovjet att förhindra att dess flotta blir instängd i Östersjön. Att behärska Östersjöutloppen förutsätter dock att man av svenskt territorium behärskar Skåne och förmodligen också Västkusten som flankskydd. Inom NATO är man självfallet helt medveten om detta och har vidtagit motåtgärder för att se till att den ryska Östersjöflottan förhindras operera på Nordsjön och Nordatlanten.

Redan i inledningskedet av en stor-konflikt kan Skåne och Västkusten komma att bli ett verkligt "hett" område. Riskerna är desamma vad gäller Nordka-

lotten. I Murmanskområdet ligger en lång rad viktiga sovjetiska militära baser, bl a för de robotubåtar som är avsedda att sättas in i bekämpningen av USA:s hemland. Där finns också baser för de övriga marina stridskrafter som skall flytta fram Sovjets försvarspositioner till området Skottland—Färöarna—Island—Grönland. Detta innebär ökade svårigheter för USA att komma Norge till hjälp i händelse av en konflikt.

Man kan utgå från att Sovjetunionen kommer att göra allt för att säkra sin ställning på Nordkalotten och få tillgång till mer framskjutna baser än vad Murmansk kan erbjuda. NATO har på Nordkalotten ett mycket svagt försvar, endast 5 000 man, vilket skall jämföras med Sovjets två mekaniserade infanteridivisioner om 24 000 man plus 5 000 man marininfanteri. Visserligen räknar man från NATO-håll med att utnyttja rörliga stridskrafter, s k Task Forces, men dessa kan inte sättas in omedelbart med full effekt.

Operationer i större skala på Nordkalotten kan komma att beröra svenskt territorium. Eftersom det tar tid att få fram NATO-förstärkningar i form av mark- och sjöstridskrafter kan man förutsätta att NATO inledningsvis försöker nedkämpa sovjetiska stridskrafter i stor utsträckning med hjälp av flyg. Svenskt luftrum blir då intressant för båda parter.

Utvecklingen efter andra världskriget har inneburit att Sverige fått en farlig position mellan de båda stormaktsblocken. Denna position har inte blivit

mindre utsatt under senare år, tvärtom. Nedskränningarna av det danska försvaret har dessutom gjort att frestelserna för WP-staterna att slå till mot Östersjöutloppen blivit större.

Trovärdig neutralitetspolitik

Den svenska neutralitetspolitiken utgår från att vi vid behov skall kunna upprätthålla vår frihet och oberoende med vapenmakt. Neutraliteten i sig har ett ringa värde från strikt militära utgångspunkter. Det är endast i kombination med ett starkt försvar som den kan uppfattas som trovärdig.

Men det viktiga är inte vad vi själva anser om vår neutralitet utan hur vår omgivning uppfattar den. Man kan starkt ifrågasätta om vår neutralitet idag är lika respekterad som den var för tio—tjugo år sedan. Tillspetsade och oöverlagda uttalanden från officiellt svenskt håll har förmodligen förändrat omvärldens syn på begreppet svensk neutralitet. USA torde tex tolka begreppet neutralitet på ett helt annat sätt än regeringen Palme.

Från svenskt regeringshåll hävdas det ofta att den svenska neutraliteten inte får innebära att vi tiger still inför orättvisor runt om i världen. Detta är nog så riktigt, men det är inte detta som varit kärnan i kritiken mot exempelvis statsminister Palme och likasinnade utrikespolitiska tänkare inom socialdemokratin. Huvudpunkten har istället varit bristen på balans i uttalandena. Palme och hans meningsfränder har haft en märklig för-

måga att bara se fel och brister i väst, medan förhållandena i öst eller i socialistiska stater i tredje världen normalt diskret inte har kommenterats. Det är detta som gjort att tilltron till den svenska politiska neutraliteten fått en knäck i många länder, inte primärt att Olof Palme och hans meningsfränder ibland uttryckt sig i skarpa ordalag. Det är inte ägnat att förvåna om man höjt på ögonbrynen lite varstans i världen över det agitatoriska språk som Sveriges högsta ledning allt oftare använt sig av i sina utrikespolitiska kommentarer.

Dessutom skall konstateras, att det inte är säkert att exempelvis Sovjetunionen är odelat förtjust i att Sverige i en internationell konflikt brännmärker bara den ena parten. Risken är att motparten vid närmare eftertanke kommer fram till att neutraliteten kanske inte sitter så djupt ändå. När världssopinionen ändrar sig nästa gång kanske Sveriges ställningstaganden går i en annan riktning. På så sätt blir den svenska neutralitetspolitiken bedömd som osäker av båda parter, trots att den ena kanske i och för sig har anledning att vara nöjd med vår inställning.

Vietnamkriget och Sverige

De saknas inte som anser sig kunna dra bestämda slutsatser om den framtida utformningen av det svenska försvaret med utgångspunkt från erfarenheterna från Vietnam. Till detta skall vi återkomma. Men den utdragna vietnamkonflikten lär oss dock en del säkerhetspolitiskt. Den

visar hur ett litet land, med anspänning av alla krafter, kan hålla stånd en lång tid mot en supermakt under förutsättning att vissa politiska betingelser existerar. Så kan bli fallet om stormakten inte kan använda sin militära styrka av politiska opinionsskäl. Stormakten kan också vara engagerad på annat håll.

Risken för ett stort framtida kärnvapenkrig mellan de båda maktblocken förefaller idag mindre sannolik. Men begränsade krig av olika slag kommer förmodligen att bli vanliga i framtiden. Direkt eller indirekt kommer stormakterna att vara inblandade. Så länge det råder balans mellan supermakterna och det existerar en vaken internationell opinion, kommer stormakternas politik att vara försedd med viktiga begränsningar. Om en ökad liberalisering kommer till stånd inom östblocket kan man dessutom räkna med att det inte bara är i väst som hemmaopinionen kan komma att störa de utrikespolitiska planer som ledningarna drar upp.

Vilken än utvecklingen blir är det dock motsägelsefullt att från samma håll i Sverige dels få höra lovprisningar av "det tappra vietnamesiska folkets framgångsrika kamp mot supermakten USA", dels få veta att det inte är någon idé att i Sverige satsa pengar på ett nationellt försvar därför att vi "ändå inte har en chans om en stormakt vill anfälla oss". Vietnamkriget torde ha visat att det är just vad vi har.

Hela utvecklingen sedan andra världskriget bekräftar att små stater under för-

utsättning att de har tillgång till moderna vapen och att motparten är politiskt handikappad, har goda chanser att hålla stånd, även mot supermakter. Det skall inte döljas att detta ofta har skett till priset av stora mänskliga lidanden och omfattande materiell förstörelse.

1972 års försvarsbeslut

Den försvarsutredning, som föregick 1972 års försvarsbeslut, hade delvis andra uppgifter än de försvarsutredningar, som verkat under 1950- och 60-talen. 1970 års försvarsutredning under ordförandeskap av förre handelsministern Gunnar Lange skulle enligt direktiven inte ta ställning till försvarskostnaderna på det sätt som skett tidigare genom tex fyrpartiuppgörelser.

Redan inledningsvis var det alltså klart att det inte var särskilt viktigt att uppnå enighet. Utredningen var redan från början överspelad av försvarsdepartementet, som i sin tur hade mycket lite att sätta emot propåerna om lägre försvarskostnader från finansdepartementet.

Det var redan innan utredningen satte igång klart att det skulle bli kraftiga nedskärningar av det svenska försvaret. Det samhällsekonomiska läget gjorde att finansdepartementet i förväg gav klart besked om vad man kunde tänka sig i anslagsväg. Uppenbarligen fanns det ingen vilja från försvarsdepartementets sida att sätta hårt mot hårt och ta strid. Hur en sådan strid skulle ha avlöpt är det svårt att sia om. Men dåvarande försvarsmministern Sven Andersson räknades som en

av "de tunga" inom regeringen och ansågs i olika sammanhang tillhöra "den inre cirkeln" och ha "Palmes öra". Om han gjort en annorlunda bedömning än finansdepartementet skulle måhända en del av det som nu kom att offras ha kunnat räddas.

Vad som ytterligare komplicerade situationen var ordföranden, Gunnar Lange. Han var helt inställd på att följa propäerna från högre ort. Han hade dessutom uppenbarligen ambitionen att minska anslagen ytterligare utöver vad försvarsdepartementet önskade. I slutskedet av utredningsarbetet försvann därför en del anslag som kanske kunnat räddas, om utredningsordföranden haft en annan inställning och varit beredd att arbeta för den.

Resultatet blev ett beslut som kan jämföras med 1925 års ödesdigra försvarsbeslut med den skillnaden att det kommer att ta cirka tio år innan nedskärningarna helt slår igenom.

Djupförsvar och avspänning

Så utomordentligt kraftiga nedskärningar kunde naturligtvis inte för offentligheten försvaras med de samhällsekonomiska svårigheter som Sverige befann sig i. Försvarsdepartementet fick utveckla mera för försvaret relevanta argument. Det man kom att trycka på blev dels avspänningen i Europa, dels djupförsvarsfilosofin.

I propositionen angående 1972 års försvarsbeslut liksom i utredningsbetänkandet underströks därför kraftigt att lugn

och avspänning rådde i Europa och att denna avspänning kunde förväntas bli bestående under en lång tid framåt. Risken för konflikter i Europa hade avsevärt minskat, och Sveriges säkerhetspolitiska läge var förbättrat. Det förhållandet att det inte inträffat någon *militärpolitisk* avspänning, gick man lätt förbi. Händelser som den sovjetiska invasionen i Tjeckoslovakien 1968 viftades bort.

Därutöver presenterades tanken att en ny sammansättning av försvaret skulle tillåta en betydande minskning av försvarskostnaderna utan att försvarseffekten märkbart gick ned. Detta Columbi ägg kom att kallas "djupförsvar". Beteckningen är i och för sig en smula oegentlig, därför att vi alltid haft ett betydande moment av djupförsvar i den svenska krigsmakten, men här avsågs en renodlad form.

Djupförsvaret, eller de "sega gubbarna" som beteckningen snart blev, är utan tvekan inspirerat av olika guerillakrig runt om i världen, inte minst Vietnam. I praktiken kommer en genomförd djupförsvarsfilosofi för Sveriges del att innebära att vi avskaffar dels de flesta av periferiförsvarskomponenterna, dvs flyg och örlogsflotta, dels att kvalificerade komponenter inom armén, t ex pansar, utgår.

Bakom djupförsvarsfilosofin ligger officiellt tanken att vi har större möjligheter att nedkämpa en fiende om vi först låter honom komma in i landet och sätta sig för striden på vår egen mark. Tidigare har vi i svensk försvarsplanläggning alltid utgått från att fienden skall mötas re-

dan vid gräns eller kust och att anfall skall riktas mot honom när han är som sårbarast, dvs under marsch eller över- skeppning. Till varje pris skall han hindras få fotfäste på svenskt territorium.

Men djupförsvarfsfilosofin vände upp och ned på detta. Genomförs den konsekvent riskeras att lidandena för civilbe- folkningen blir större än nödvändigt. Sverige blir en krigsskådeplats i långt större utsträckning än vad som kan und- vikas med ett balanserat försvar av den typ som vi haft tidigare.

Ett djupförsvaret kan inte ha samma krigsavhållande effekt som det nuvarande försvaret. Vi kommer redan från början att tvingas ge upp betydande delar av vårt land. Vi kommer inte att kunna be- härska vårt luftrum på ett tillfredsstäl- lande sätt. Kort sagt, vårt land riskerar att bli en stridsplats för främmande makt. En brytning med våra tidigare försvars- principer skulle minska stabiliteten i Nor- den.

Är försvaret för dyrt?

Här och var inom krigsmakten kan man se ett litet märke med texten "Friheten är alltid värd att försvara". Man skulle kunna lägga till: och betala. Ett modernt försvar kostar betydande summor. Frågan är: får vi valuta för pengarna? Är vårt försvar för dyrt i förhållande till andra länders? Har vi råd?

På detta område är vissa svenska mass- media ständigt fulla av rena felaktighe- ter, ibland på grund av ren okunnighet, ibland av illvilja. Faktum är att vi i

Sverige har försvarskostnader som i för- hållande till andra samhällsaktiviteter är låga och som är i ständigt minskande. Försvarskostnadernas andel i procent av statsbudgeten framgår av följande tabell:

1950/51	19,9
1960/61	16,5
1970/71	13,1
1974/75	11,7 (enligt beslutad stats- budget)

Den nuvarande siffran, 11,7 procent, är knappast en siffra som snedvrider hela den svenska ekonomin. Svenska folket har tidigare fått bära betydligt högre försvars- kostnader trots att vårt land då inte alls hade samma samhällsresurser som nu.

Härutöver måste framhållas att löne- och värnpliktssociala kostnader tar en allt större andel av försvarsbudgeten. På grund av det svenska marginalska- ttesyste- met har de nominella lönerna drivits upp på ett sätt som saknar motsvarighet i öst- länderna, där man har ett mera propor- tionellt system. Detta försvårar jämförel- ser mellan Sverige och WP-staterna vad gäller verkliga försvarskostnader. I sam- manhanget skall påpekas att lönekostna- dernas procentuella andel av den svenska försvarsbudgeten 1972/73 uppgick till inte mindre än 33,6 procent.

Svensk försvarsmateriel väcker ständigt beundran utomlands av två skäl: den har hög kvalitet och är relativt billig. I den hysteriska debatten kring Viggenfilmen framkom det knappast att innan defini- tivt beslut blev fattat om Viggensskaff-

ning gjordes en noggrann jämförelse med vad utländska alternativ skulle ha kostat i inköp och drift. Det konstaterades att kostnaden för dessa båda faktorer skulle bli 30 procent högre om det motsvarande utländska alternativet hade valts, F4 Phantom. Liknande analyser för exempelvis u-båten Näcken och Stridsvagn S visar lika överlägsna siffror för den svenska materielen.

Det får slutligen aldrig glömmas att Sverige har valt att bedriva en alliansfri utrikespolitik. Kring detta beslut råder stor politisk enighet. Självfallet måste

detta tas med i beräkningen när jämförelser görs med exempelvis våra grannländer Danmark och Norge, som båda är med i NATO. Vi skulle utan minsta svårighet komma ned i försvarskostnader motsvarande deras om vi övergav alliansfriheten och förlitade oss på amerikanskt "vapenbistånd". Men en sådan förändring av vår utrikespolitik finns det inget gehör för. Det är då närmast ohederligt att ständigt göra kostnadsjämförelser med grannländer som tillhör militärpakter. Sådana jämförelser är inga argument i den svenska försvarsdebatten.